

Drug Use at Free Parties: Field Survey 2012

NOVOTNÁ, P.¹, VACEK, J.²

¹Prague College of Psychosocial Studies, Prague, Czech Republic

²Department of Addictology, First Faculty of Medicine, Charles University in Prague, and General University Hospital in Prague, Czech Republic

Citation: Novotná, P., Vacek, J. (2015). Užívání návykových látek na freeparties: terénní dotazníkové šetření 2012. *Adiktologie*, 15(2), 150–162.

BACKGROUND: Standard quantitative research analysing drug use at dance events (e.g. the “Dance and Drugs” survey) does not provide specific information about drug use at free parties. **AIMS:** The goal of this paper is to create a comprehensive survey of drug use at free parties supported by the results of a questionnaire survey. **DESIGN AND MEASUREMENTS:** The questionnaire was distributed directly at free parties in order to collect data, which were subsequently analysed using standard mathematical statistical techniques. **PARTICIPANTS:** The sample consists of 127 non-randomly selected (available) respondents

recruited at four free parties in the period from April to August 2012. **RESULTS:** Alcohol, tobacco, and marijuana had been used by at least 70% of the respondents during the past year. Other substances included hallucinogens (63%), stimulants, ecstasy, GHB, and synthetic piperazine (59%), poppers (~12%), and opiates (~9%). **CONCLUSIONS:** The prevalence rates identified by our survey are in many cases higher than those yielded by the “Dance and Drugs 2007” survey. For example, major differences were found for the annual prevalence of LSD (53% vs. 21%) and magic mushrooms (48% vs. 20%).

KEY WORDS: DRUG USE – EPIDEMIOLOGY – FREE PARTY – FREETEKNO – PREVALENCE – YOUNG ADULTS

Submitted: 19 / JUNE / 2014

Accepted: 26 / AUGUST / 2015

Grant support: This paper was made possible by institutional support from Charles University in Prague as part of the PRVOUK-P03/LF1/9 programme.

Address for correspondence: Petra Novotná / petranovotn@seznam.cz / Prague College of Psychosocial Studies, Harrachovská 326/10, 190 00 Prague 9, Czech Republic

Užívání návykových látek na freeparties: terénní dotazníkové šetření 2012

NOVOTNÁ, P.¹, VACEK, J.²

¹Pražská vysoká škola psychosociálních studií

²Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze

Citace: Novotná, P., Vacek, J. (2015). Užívání návykových látek na freeparties: terénní dotazníkové šetření 2012. *Adiktologie*, 15(2), 150–162.

VÝCHODISKA: Kvantitativní průzkumy zabývající se užíváním návykových látek na tanečních akcích (např. studie Tanec a drogy) nepodávají konkrétní informace o užívání drog na freeparties. **CÍLE:** Cílem práce je vytvořit ucelený přehled o užívání návykových látek na freeparties doplněný o výsledky dotazníkového šetření. **METODY:** Data byla získána pomocí dotazníku administrovaného přímo v prostředí freeparties a podrobena matematicko-statistické analýze. **SOUBOR:** Výzkumný soubor tvoří 127 respondentů vybraných nenáhodným způsobem (na základě dostupnosti) na čtyřech freeparties v období od dubna do

srpna 2012. **VÝSLEDKY:** Alkohol, tabák a marihuanu užilo v posledním roce minimálně 70 % respondentů. Dále následují halucinogeny (63 %), stimulancia, extáze, GHB a syntetické piperaziny (59 %), poppers (~ 12 %) a opioidy (~ 9 %). **ZÁVĚR:** Prevalenční hodnoty našeho průzkumu jsou v mnoha případech vyšší než hodnoty výzkumu Tanec a drogy 2007. Jedná se např. o roční prevalenci užití LSD (53 % vs. 21 %) a halucinogenních hub (48 % vs. 20 %).

KLÍČOVÁ SLOVA: FREEPARTY – FREETEKNO – MLADÍ DOSPĚLÍ – PREVALENCE – UŽÍVÁNÍ DROG – EPIDEMIOLOGIE

Došlo do redakce: 19 / ČERVEN / 2014

Přijato k tisku: 26 / SRPEN / 2015

Grantová podpora: Text vznikl díky institucionální podpoře Univerzity Karlovy v Praze v rámci programu PRVOUK P03/LF1/9.

Korespondenční adresa: Mgr. Petra Novotná / petranovotn@seznam.cz / Pražská vysoká škola psychosociálních studií, Harrachovská 326/10, 190 00 Praha 9

● 1 ÚVOD

Freeparty je hudební párty s elektronickou taneční hudbou typická především svou volností a neomezeností. Charakteristickými rysy freeparty jsou zejména nekomerčnost/neziskovost, volný vstup a DIY princip. Nekomerčnost spočívá především v motivaci k organizování akcí. Důvodem jejich pořádání není dosažení zisku a komerčního úspěchu, ale osobní přesvědčení, odmítání principů zavedeného hudebního průmyslu a záliba v této hudbě (Hrouda, 2004). Volnost freeparties se dále projevuje ve vstupném zdarma pro každého. Volné vstupné se však v praxi omezuje zpravidla na párty pořádané v létě – tzv. open-air (Freetekno & CzechTek 2005, 2006). Freeparties se pořádají na základě tzv. Do-It-Yourself principu (udělej si sám), neboli DIY. Proto pro pořádání těchto akcí není potřeba organizátorů, jelikož přípravy a vůbec celá akce probíhá spontánně a každý účastník nějakým způsobem přispívá k fungování párty (Bednaříková, 2010).

Freeparties vycházejí z ideálů freetekno komunity, můžeme se tedy setkat i s pojmem freetekno párty. V České republice je pojem freetekno známý hlavně díky Czechtekům, což byly největší hudební festivaly freetekno scény. Freetekno je hudební styl vzešlý z techna, ale také je to alternativní způsob života. Velká část stoupenců tohoto hudebního/životního stylu se řídí následujícím: „...alespoň pro sebe si vytvořit život takový, jaký jej chce mít. To vše založené na principech bezplatné DIY kultury“ (Kellyová, 2004). Tvůrci freetekno hudby se shlukují okolo tzv. sound systémů, což je označení pro „relativně pevné seskupení osob, vlastních zvukovou aparaturu, gramofony, mix, zesilovač a jinou elektroniku, agregáty na výrobu elektrické energie, dodávky“ (Macek, Zámek, 2007, p. 45). Sound systémy jsou jádrem freeparty a mají největší podíl na její organizaci.

V souvislosti s taneční hudbou se často hovoří o užívání návykových látek (Smolík, 2010; Mravčík et al., 2008; Mravčík et al., 2011; EMCDDA, 2011). Jiné tomu není ani u návštěvníků freeparties, kteří se netají tím, že drogy konzumují (především konopí a halucinogeny). U syntetických drog již shodu nenacházejí, přesto ti, kteří tyto látky nemají příliš v oblibě, či je dokonce odmítají, je zkusili více jak jednou. Podle Švece (2010) se mnoho návštěvníků freeparties při vrstání do freetekno subkultury spustilo k divokému, či experimentálnímu konzumu různých psychoaktivních látek. Po několika letech svůj konzum omezili a většinou zůstávají u užívání konopí, alkoholu a příležitostně konzumace lysohlávek, LSD či extáze. Švec vysvětluje kladný vztah návštěvníků freeparties k drogám jejich liberálním pohledem na drogy kořenícím v osobní zkušenosti s těmito látkami, který je také ovlivněn liberální optikou subkultury freetekno k psychoaktivním látkám.

● 2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

● 2 / 1 Užívání návykových látek v obecné populaci

Drogy konzumují více mladí lidé, kteří také tvoří převážnou část návštěvníků tanečních akcí.

U mladých dospělých z běžné populace (15–34 let) dosahovaly hodnoty celoživotní, roční a měsíční prevalence užívání jednotlivých nelegálních drog přibližně dvakrát vyšších hodnot než u lidí z běžné populace ve věku 15–64 let. Celoživotní prevalence nelegálních drog v populaci mladých dospělých (15–34 let) dosáhla následujících hodnot: konopné drogy 53 %, extáze 19 %, halucinogenní houby 14 %, LSD 10 %, pervitin nebo amfetaminy 8 %, kokain 4 % a heroin 2 %. Užití nelegálních drog v posledním roce a v posledním měsíci bylo pořadově stejné. Roční prevalence byla u všech drog přibližně poloviční (konopné drogy 28 %, extáze 8 %, halucinogenní houby 6 %, LSD 4 %, pervitin nebo amfetaminy 3 %, kokain 2 % a heroin 1 %). Tricetidenní prevalence užívání konopných drog byla oproti roční prevalenci opět přibližně poloviční (17 %), přes 2 % se dostala prevalence užívání extáze a halucinogenních hub (Běláčková et al., 2012).

● 2 / 2 Užívání návykových látek na tanečních akcích

Protože se věk návštěvníků tanečních akcí pohybuje přibližně okolo 24 let, hovoříme o nich také jako o mladých dospělých. Nicméně u těchto osob jsou prevalenční hodnoty užívání návykových látek i několikanásobně vyšší, než je tomu u mladých dospělých z běžné populace. Zároveň mají i mnohem větší zkušenosti s konzumací alkoholu a nelegálních drog či s jejich kombinováním. Předběžné výsledky průzkumu Tanec a drogy 2010 (Mravčík et al., 2011) ukázaly, že konopné drogy někdy v životě vyzkoušela naprostá většina účastníků výzkumu (94,9 %). Extázi někdy v životě konzumovaly více jak dvě třetiny respondentů (70,2 %) a přibližně polovina respondentů měla zkušenost s konzumací halucinogenních hub (51,2 %), pervitinu (47,4 %), LSD (47,6 %) a kokainu (47,2 %). Informace o roční a měsíční prevalenci užívání drog máme zatím k dispozici pouze z průzkumu Tanec a drogy 2007 (NMS, 2008). Ten ukázal, že v posledním roce a v posledních třiceti dnech užívali návštěvníci tanečních akcí nejvíce alkohol (94,4 %; 89,6 %), konopné drogy (75,8 %; 60 %), extázi (49,7 %; 30 %), pervitin (28 %; 15,8 %), LSD (20,7 %; 6,8 %), u ostatních drog nepřekročila roční a tricetidenní prevalence užívání 20 %.

● 2 / 3 Užívání návykových látek na freeparties

Pro porovnání prevalenčních hodnot užívání drog mezi návštěvníky freeparties a mladými dospělými v obecné populaci či v populaci návštěvníků tanečních akcí obecně nemáme potřebné informace, jelikož tato oblast nebyla dostatečně

prozkoumána. Nicméně předpokládáme, že stejně jako návštěvníci tanečních akcí obecně užívají i návštěvníci freeparties drogy mnohonásobně více než mladí dospělí z obecné populace.

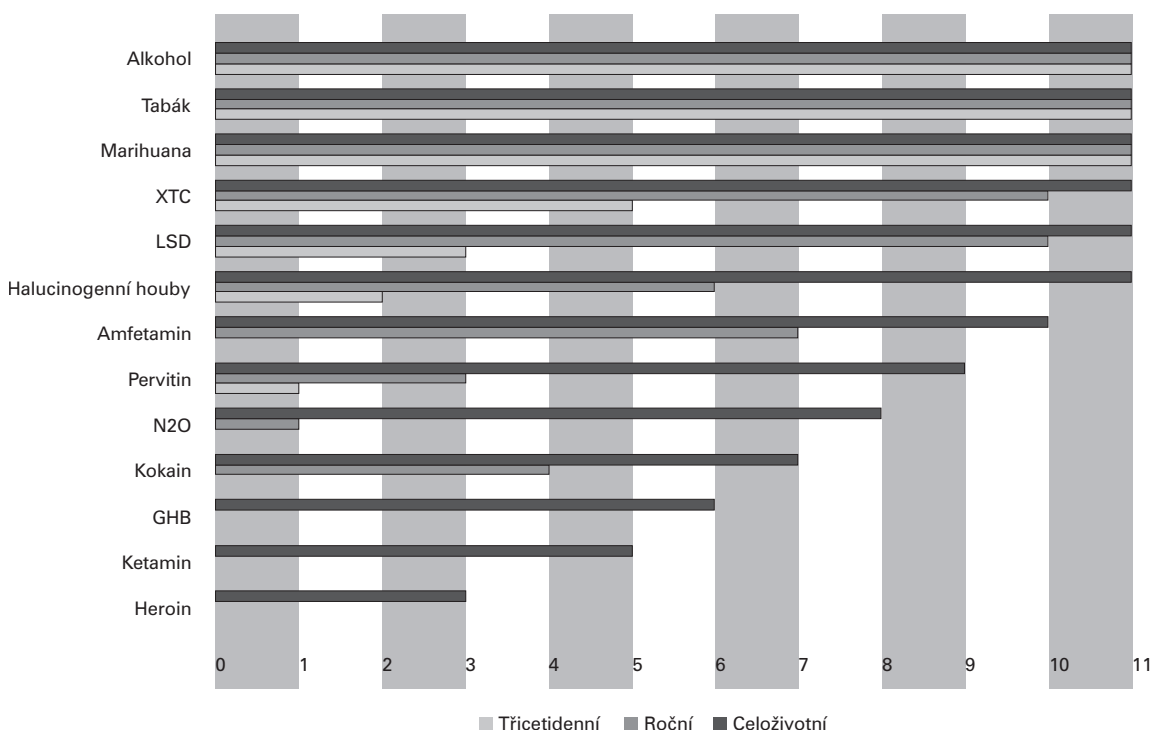
Náhled na užívání drog mezi účastníky freeparties v České republice umožňují např. výsledky kvalitativních průzkumů Bednaříkové z roku 2010 (11 respondentů) a Haseho z roku 2008 (13 respondentů), kteří ve svých studentských průzkumech sledovali prevalenci užívání stejných drog mezi návštěvníky freeparties. Mezi respondenty z obou průzkumů převládalo užívání alkoholu, marihuany a tabáku, které konzumovala alespoň jednou během celého života, během posledních dvanácti měsíců i během posledních třiceti dnů naprostá většina všech dotazovaných. Dalšími, zejména v posledním roce, často konzumovanými drogami byly LSD, extáze a lysohlávky. Tyto drogy užila alespoň jednou v životě většina respondentů a během posledního roku přibližně polovina dotazovaných. U dalších drog sledovaných v těchto průzkumech se již výsledky liší více, nicméně platí, že zbylé drogy byly respondenty užívány v menší míře. Například stimulancia jako kokain, pervitin či amfetamin užila alespoň jednou v životě přibližně polovina respondentů (*graf 1 a graf 2*).

V souvislosti s taneční hudbou se také můžeme setkat s pojmem rave. V České republice se tento pojem mnohdy spojuje s českými freeparties, nicméně výklad pojmu rave se může v České republice a v zahraničí značně lišit v pojetí hudby, v pojetí různých druhů parties, ale také například

v konzumaci alkoholu a ostatních drog či v typologii návštěvníků (viz Chakraborty et al., 2011; Rome 2001; Rychetský, 2005; Smolík, 2010; Weir, 2000). Vyhledávání zahraničních průzkumů zabývajících se užíváním návykových látek na freeparties je velmi problematické jednak z důvodu odlišné terminologie (freeparty versus rave), ale také z důvodu nedostatku dostupných odborných textů. Přesto zde pro srovnání uvádíme výsledky několika průzkumů z prostředí rave parties.

Kanadská studie z roku 2002 (Gross et al., 2002) se zabývala užíváním drog mezi návštěvníky rave parties v Montrealu a Quebecu. Prostřednictvím vyplněných dotazníků výzkumníci zjistili, že mezi návštěvníky rave parties v Kanadě jsou nejčastěji užívanými drogami alkohol a konopí. Hodnoty celoživotní prevalence užití konopí dosahovaly 91,4 % a třicetidenní prevalence 67,7 %. Alkohol pak někdy v životě užilo 89,5 % respondentů a v posledních třiceti dnech 69,7 %. Dalšími, často konzumovanými drogami, které i v posledních třiceti dnech užila více jak polovina respondentů, byly amfetamin a MDMA. Amfetamin v posledních třiceti dnech užilo 64,9 % respondentů a MDMA 53,2 % účastníků výzkumu. Nejméně účastníci výzkumu užívali heroin, jehož celoživotní prevalence se přibližovala ke 4 %, třicetidenní prevalence dosahovala nulových hodnot.

Další kvalitativní průzkum z roku 2004 z Kanady (Fluet-Howrsh et al., 2004) byl zaměřený na návštěvníky rave parties v provincii Alberta. Průzkum ukázal, že nejvíce

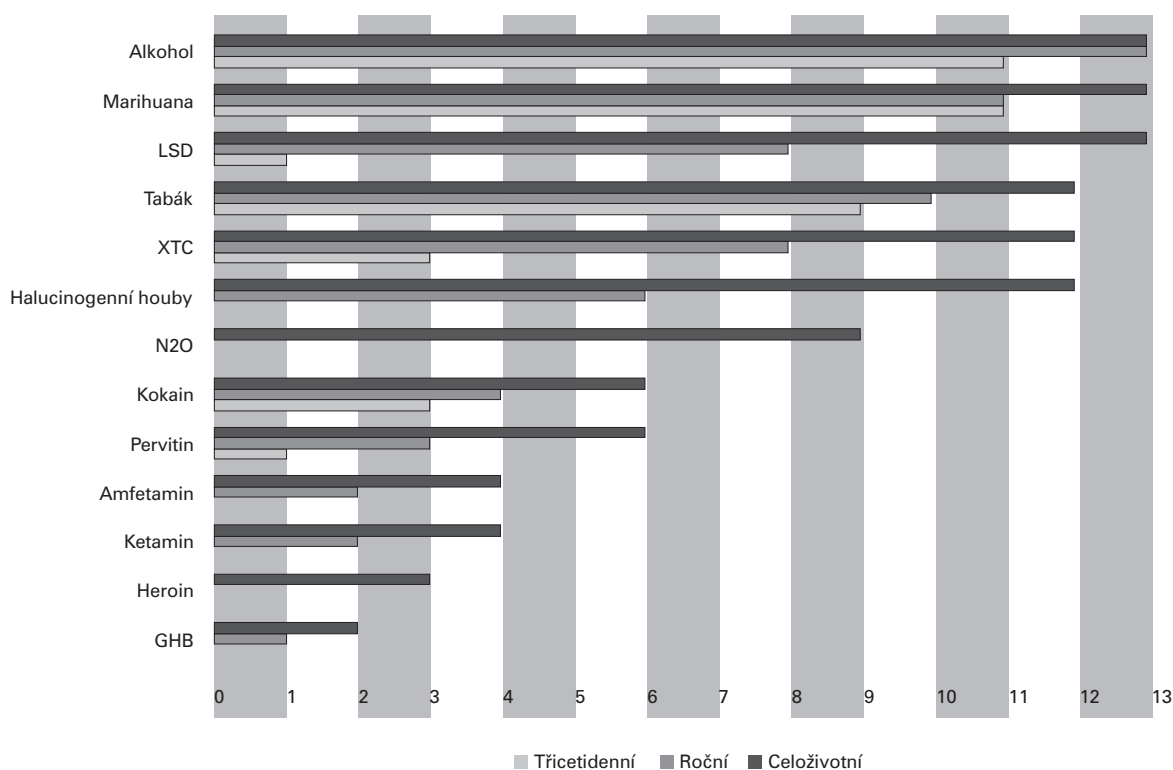

Graf 1 / Graph 1

Prevalence užití drog mezi 11 účastníky kvalitativního průzkumu „Specifika užívání drog na freeparties“ z roku 2010 (v počtech uživatelů)
Prevalence of drug use among 11 participants in “Specifics of Drug Use at Free Parties”, a qualitative survey from 2010 (number of users)

Zdroj: Bednaříková, 2010

Source: Bednaříková, 2010

Graf 2 / Graph 2

Prevalence užití drog mezi 13 účastníky kvalitativního průzkumu „Freetechno subkultura“ z roku 2008 (v počtech uživatelů)
Prevalence of drug use among 13 participants in the “Freetechno Subculture”, a qualitative survey from 2008 (number of users)

Zdroj: Haase, 2008
 Source: Haase, 2008

respondentů během celého života vyzkoušelo alkohol (98 %) a marihuanu (94 %). Následoval tabák (88 %) a extáze (88 %), lysohlávky (66 %), speed/crystal (50 %) a LSD (49 %). Zároveň 85 % respondentů drogy kombinovalo.

Španělská studie z roku 2008 (Fernández-Calderón et al., 2012) se zaměřila na návštěvníky underground rave parties v Andalusii. Výsledky ukázaly, že respondenti na poslední rave party nejčastěji konzumovali: alkohol (94,4 %), konopí (76,6 %), amfetamin (74,7 %), extázi (64,1 %), kokain (28,2 %), ketamin (23,8 %) a LSD (22,9 %).

● 3 POUŽITÉ METODY

● 3 / 1 Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit údaje o tom, jaká je prevalence užívání návykových látek na freeparties.

S ohledem na výše zmíněný cíl jsme stanovili hlavní výzkumnou otázku: Jaké návykové látky a v jakém rozsahu jsou na freeparties užívány?

Na hlavní otázku navazovaly následující specifické otázky: V čem se liší uživatelé jednotlivých návykových látek na freeparties z hlediska sociodemografických charakteristik, zkušeností s návykovými látkami, chování ve vztahu k freeparties, problémů spojených s užíváním návykových látek, potřebnosti adiktologických služeb?

● 3 / 2 Výzkumný soubor

Výzkumu se zúčastnilo 127 respondentů (60 % mužů, 40 % žen) s průměrným věkem 24 let, přičemž ženy byly v průměru mladší než muži 22,9 vs. 25,3 roku (N=105). Respondenty jsme dále rozdělili do věkových kategorií 17–20, 21–25, 26–30, 31–39 let (*tabulka 1*), podobně jako tomu bylo ve studii Tanec a drogy (NMS, 2008).

Nejvíce respondentů mělo jako nejvyšší ukončené vzdělání střední školu s maturitou (44 %). Přibližně polovina účastníků v době sběru dat pracovala (54 %) a žila v Praze (49 %).

Účastníci výzkumu navštěvovali freeparties v průměru 7 let. Nejvíce respondentů navštěvovalo tyto akce alespoň jednou měsíčně (40 %). Dominujícími důvody jejich návštěv byla hudba a tanec (78 %), setkání s kamarády (62 %) a odreagování a načerpání sil do života (60 %). Dát si alkohol uvedlo 37 % a dát si nelegální drogu 26 % respondentů. Tyto dva důvody uváděli nejvíce nezaměstnaní a respondenti s frekvencí návštěv alespoň jednou za čtvrt roku.

● 3 / 3 Metody tvorby dat

Se získáváním dat od návštěvníků freeparties je spojena řada omezení. Nejen, že představují část široké populace rekreačních uživatelů drog a do styku s léčebnými centry přicházejí jen velmi zřídka, ale také se velmi těžko odhaduje

Tabulka 1 / Table 1

Věkové kategorie (v počtech respondentů a v %)

Age categories (numbers and rates of respondents)

Věkové kategorie	Pohlaví				Celkem	
	Ženy		Muži			
	n	%	n	%	n	%
17–20 let	12	31,6	9	13,4	21	20,0
21–25 let	18	47,4	29	43,3	47	44,8
26–30 let	6	15,8	21	31,3	27	25,7
31–35 let	2	5,3	6	9,0	8	7,6
35–39 let	0	0,0	2	3,0	2	1,9
Celkem	38	100,0	67	100,0	105	100,0

N=105

struktura a složení této populace (Kubů et al., 2006). Z těchto důvodů jsme respondenty na jednotlivých akcích vybírali nenáhodným způsobem, tedy na základě dostupnosti přímo na dané párty.

Jako metodu sběru dat jsme zvolili standardizovaný dotazník. Podmínkami k vyplnění dotazníku byly pouze přítomnost respondenta na párty, ochota dotazník vyplnit a schopnost hovořit českým jazykem. Dotazník čítal 21 otázek, z toho třináct otázek bylo doslovně či s drobnými úpravami převzato z průzkumu Tanec a drogy 2010 realizovaného NMS. Dotazník obsahoval okruhy pojednávající: o socio-demografických charakteristikách (pohlaví, věk, nejvyšší ukončené vzdělání, pozice na trhu práce, bydliště), o užívání návykových látek (prevalence užití, užití pouze na freeparty, první zkušenost, injekční užívání, odhad užívání návykových látek ostatními návštěvníky, užití či plánování užití drogy na dané párty), o freeparties (četnost návštěv,

délka a důvod navštěvování), o problémech a rizicích spojených s užíváním návykových látek (injekční užití během posledních dvanácti měsíců, užívání o samotě, užívání pro překonání nepříjemných situací a stavů, nesplnění povinností kvůli konzumaci drog, obavy blízkých osob o míru konzumace drog) a o potřebách respondentů ve vztahu k adiktologickým službám.

Do průzkumu byly zařazeny drogy, jejichž užitím se zabývala studie Tanec a drogy 2010. Mezi sledovanými drogami figurovaly i tzv. nové syntetické drogy, jmenovitě se jedná o mefedron, syntetické piperaziny (BZP, mCPP, TFMPP a další), sirup (DXM/dextromethorphan) a syntetické halucinogeny (jako např. 2C-B, DOB, 2C-B-Fly, Bromo-Dragonfly, TMA-2).

Tabulka 2 / Table 2

Místa sběru dat

Data collection sites

Číslo akce	Vyplnilo (osob)	Odmítlo vyplnit (osob)	Název akce, Místo konání	Datum konání, Sběr dat
1	18	11	Tribal Tekno Witches 2012 Letiště Krásno, Karlovy Vary	Pá 27. 4. – Ne 29. 4. 2012 So 28. 3. (11:00 – 14:00)
2	20	4	Metro, Tourista Debandade, Bass Beast + guess free party Raketová základna Bratronice	So 28. 7. – Ne 29. 7. 2012 Pá 28. 7. (17:00 – 18:00)
3	25	40 (z toho 21 cizinců)	Space Piknik 2012 U Rumburku, Ústecký kraj	Pá 3. 8. – Út 7. 8. 2012 Ne 5. 8. (16:00 – 20:00) Po 6. 8. (12:00 – 13:00)
4	64	14	Open Your Mind Ostrov-Příchovice, Plzeňský kraj	Pá 17. 8. – Ne 19. 8. 2012 Pá 17. 8. (20:00 – 21:30) So 18. 8. (13:00 – 16:00)
Celkem	127 196	69		

Zdroj: Novotná, 2013

Source: Novotná, 2013

● 3 / 4 Distribuce a sběr dat

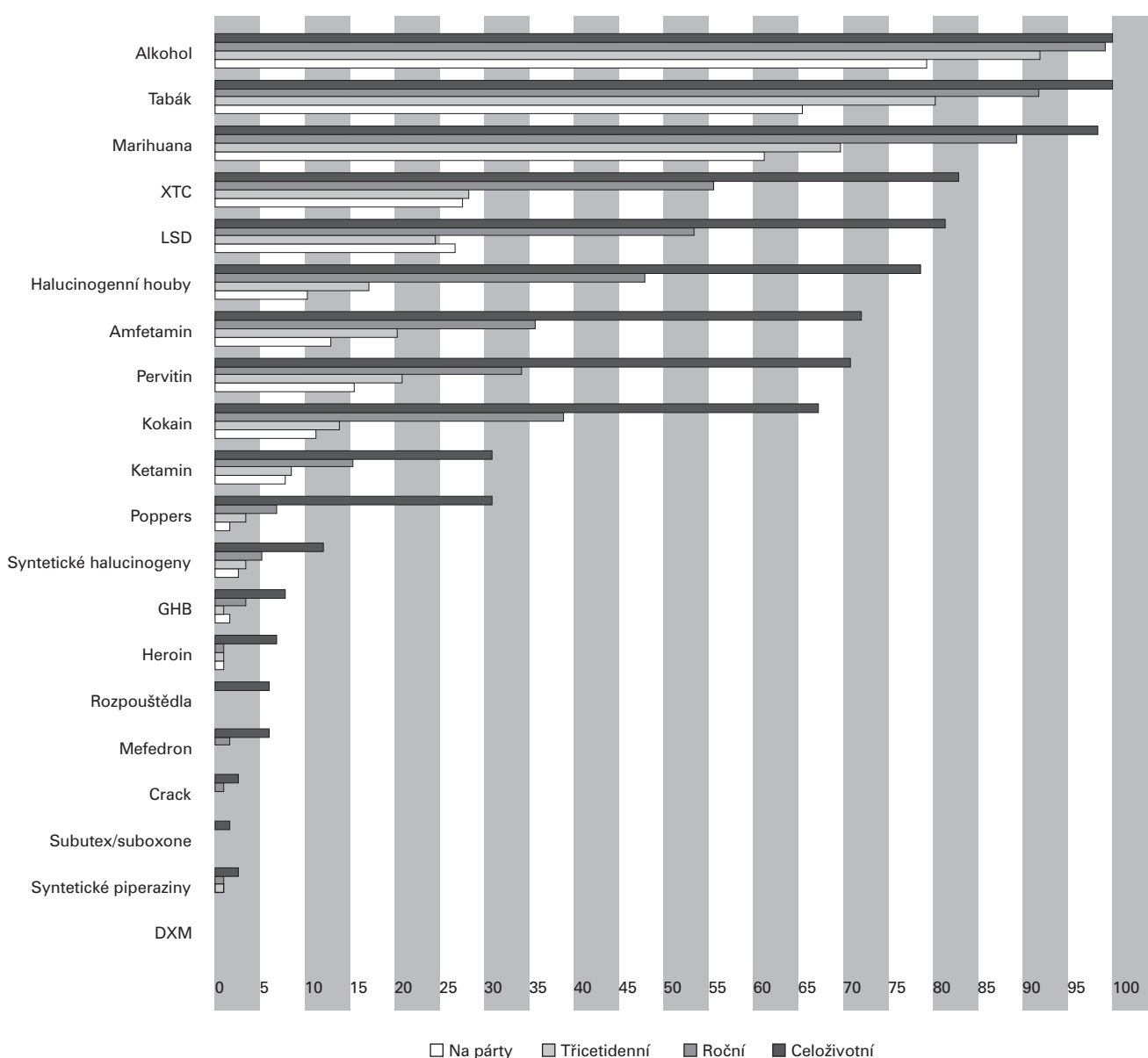
Informace o pořádání freeparties jsme získávali z webových stránek sociální sítě www.nyx.cz, v sekci události, a od samotných návštěvníků freeparties. Údaje o plánovaných akcích jsme zaznamenávali do tabulky a na základě tohoto seznamu se dále rozhodovali, kterou z nich navštívíme. Při rozhodování byla důležitá lokace a návštěvnost (100 lidí a více), která byla odhadována podle počtu hudebních „stejdží“ a podle počtu sound systémů a jiných účinkujících.

Sběr dat probíhal od konce dubna do poloviny srpna 2012 na území České republiky. Celkem jsme navštívili 4 open-air akce v Karlovarském, Středočeském, Ústeckém a Plzeňském kraji (*tabulka 2*). Jednalo se o různě velké free-

parties, které navštívilo přibližně sto (akce č. 2) až několik tisíc (akce č. 3) osob.

● 3 / 5 Zpracování a analýza dat

Před samotnou analýzou jsme data zorganizovali, zkontrolovali a okódovali. Odpovědi jsme následně zpracovali za pomoci programu Microsoft Excel a dále analyzovali ve zkušební verzi statistického software IBM SPSS Statistics. Pro ověření statistické významnosti byl u nominálních a pořadových proměnných použit test dobré shody (Chí-kvadrát), u poměrových proměnných test o shodnosti dvou průměrů (T-test).

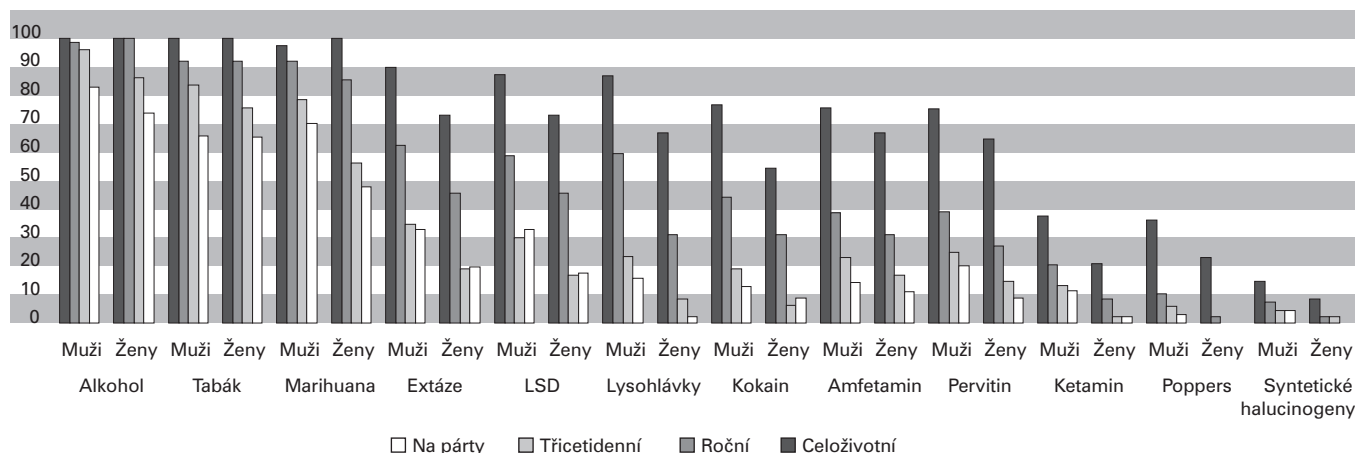
Graf 3 / Graph 3

Prevalence užití sledovaných drog a užití či plánované užití sledovaných drog na dané párty (v %)

Prevalence of the use of specific drugs and the use or planned use of specific drugs at a given party (%)

Zdroj: Novotná, 2013

Source: Novotná, 2013

Graf 4 / Graph 4

Prevalence vybraných drog a užití či plánované užití vybraných drog na dané párty podle pohlaví (v %)

Prevalence of specific drugs and the use or planned use of specific drugs at a given party, by gender (%)

Zdroj: Novotná, 2013

Source: Novotná, 2013

● 4 VÝSLEDKY

Pro ověření statistické významnosti jsme rozdíl v datech mezi sledovanými skupinami podrobili příslušným testům, a to v závislosti na povaze dat. Vzhledem k omezenému prostoru pro prezentaci výsledků se omezíme především na odpověď na hlavní výzkumnou otázku. Podrobnější informace naleznete v příslušné diplomové práci (Novotná, 2013).

Z hlediska celoživotní, roční i třicetidenní prevalence stály na prvních třech místech alkohol, tabák a marihuana. Alkohol a tabák vyzkoušeli alespoň jednou za život všichni dotazovaní. Alespoň jednou v posledních dvanácti měsících užilo alkohol 99,2 % a tabák 91,8 % všech zúčastněných. V posledních třiceti dnech konzumovalo alkohol 91,9 % a tabák 80,3 % respondentů. Hodnoty celoživotní prevalence užití marihuany dosahovaly 98,4 %, roční prevalence 89,3 % a třicetidenní prevalence 69,7 %. Mezi v posledním roce běžně konzumované drogy (roční prevalence vyšší než 50 %) dále patřily extáze a LSD, jejichž prevalence byly ve velmi těsné blízkosti (extáze 55,6 %, LSD 53,4 %). Následovaly látky, které v posledním roce konzumovala více jak jedna třetina respondentů, tedy halucinogenní houby (47,9 %), amfetamin (35,6 %), kokain (38,8 %) a pervitin (34,2 %). Během posledních třiceti dnů dotazovaní konzumovali opět nejvíce alkohol, tabák, marihuanu, dále extázi (28,2 %), LSD (24,6 %), pervitin (20,8 %) a amfetamin (20,3 %). Podrobnější informace o prevalenci sledovaných drog znázorňuje graf 3.

Na otázku, zda respondenti na dané párty užili nebo se chystají užít některou z uvedených drog, odpovědělo 85,5 %, že drogu již užilo nebo se chystá užít. Výčet drog, které dotazovaní na dané párty užili, nebo se chystají užít, se ve většině případů shodoval s třicetidenní prevalence. Na prvním místě byl alkohol (79,3 %), tabák (65,5 %) a marihuana

(61,2 %). Následovala extáze (27,6 %) a LSD (26,7 %), dále ostatní drogy v čele s pervitinem (15,5 %). Užití či plánované užití sledovaných drog na dané párty znázorňuje graf 3.

Údaje o celoživotní, roční a třicetidenní prevalence užití některých sledovaných drog vykazovaly statisticky signifikantní rozdíly s ohledem na pohlaví. Byli to vždy muži, kteří u některých drog měli vyšší prevalence hodnoty. Jednalo se o celoživotní prevalence užití extáze (muži 89,9 %, ženy 72,9 %), kokainu (muži 76,5 %, ženy 54,2 %) a halucinogenních hub (muži 87 %, ženy 66,7 %). Během posledních dvanácti měsíců užilo podstatně více mužů halucinogenní houby (muži 59,4 %, ženy 31,2 %) a oproti ženám vykazovali muži také významně vyšší třicetidenní prevalence užití alkoholu (muži 95,9 %, ženy 86 %), marihuany (muži 78,4 %, ženy 56,3 %), kokainu (muži 19,1 %, ženy 6,3 %), halucinogenních hub (muži 23,2 %, ženy 8,3 %) a ketaminu (muži 13 %, ženy 2,1 %). Celoživotní, roční a třicetidenní prevalence užití vybraných drog (alespoň jedna z prevalence hodnot vyšší než 10 %) podle pohlaví shrnuje graf 4.

Statisticky signifikantní rozdíly s ohledem na různé věkové kategorie vykazovala celoživotní, roční i třicetidenní prevalence užití sledovaných drog. Významné rozdíly se objevily u celoživotní prevalence užití extáze, pervitinu, amfetaminu, LSD, halucinogenních hub, heroinu a poppers. U respondentů ve věku 17–20 let byla v porovnání s ostatními věkovými kategoriemi nejnižší celoživotní prevalence užití extáze (66,7 %), amfetaminu (52,4 %), LSD (66,7 %) a halucinogenních hub (57,1 %). Přestože se jedná o nejnižší prevalence hodnoty, více jak polovina všech respondentů v tomto věku měla alespoň jednu zkušenost se jmenovanými drogami. U věkové skupiny 17–20 let byla také nejnižší třicetidenní prevalence užití pervitinu (57,1 %) v porovnání s ostatními věkovými kategoriemi. Naopak věková skupina ve věku 26–30 let vykazovala nejvyšší celoživotní, roční

i třicetidenní prevalenční hodnoty užití pervitinu (celoživotní p. 84,6 %, roční p. 57,7 %, třicetidenní p. 46,2 %). Stejně tak tomu bylo i u hodnot celoživotní a roční prevalence užití amfetaminu (celoživotní p. 88 %, roční p. 52 %) (Tabulka 3.)

Hodnoty roční prevalence užití některých drog naznačily preference v užívání drog mezi věkovými kategoriemi. Například tabák a kokain užíli během posledních dvanácti měsíců nejvíce respondenti v kategorii 17–20 let, u katego-

rii s vyšším věkem se prevalenční hodnoty snižovaly. Stejně tak tomu bylo i u marihuany, přestože u respondentů starších třiceti let byla roční prevalence užití marihuany 100 %. Naproti tomu halucinogeny (konkrétně LSD a halucinogenní houby), pervitin a amfetamin užíli v posledních dvanácti měsících nejméně respondenti ve věkové kategorii 17–20 let, u kategorií s vyšším věkem se prevalenční hodnoty zvyšovaly, ovšem u pervitinu a amfetaminu tomu bylo opět pouze do věku 30 let (tabulka 4). Rozdílné výše hodnot

Tabulka 3 / Table 3

Prevalence užití vybraných drog a užití či plánované užití vybraných drog na dané párty podle věkových kategorií (v počtech respondentů a v %)

Prevalence of the use of specific drugs and the use or planned use of specific drugs at a given party, by age categories (numbers and rates of respondents)

Droga	Prevalence	Věkové kategorie							
		17–20 let		21–25 let		26–30 let		31–39 let	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Extáze (MDMA)	Celoživotní*	14	66,7	41	91,1	22	91,7	8	88,9
	Roční	10	47,6	28	62,2	13	54,2	5	55,6
	Třicetidenní	4	19,0	18	40,0	7	29,2	2	22,2
	Na párty	4	22,2	16	36,4	6	22,2	4	40,0
Pervitin	Celoživotní*	12	57,1	31	67,4	22	84,6	5	55,6
	Roční*	4	19,0	13	28,3	15	57,7	0	0,0
	Třicetidenní*	1	4,8	8	17,4	12	46,2	0	0,0
	Na párty*	1	5,6	5	11,4	11	40,7	0	0,0
Amfetamin (speed)	Celoživotní*	11	52,4	34	75,6	22	88,0	5	55,6
	Roční*	4	19,0	17	37,8	13	52,0	1	11,1
	Třicetidenní	3	14,3	9	20,0	8	32,0	1	11,1
	Na párty	0	0,0	7	15,9	7	25,9	1	10,0
LSD	Celoživotní*	14	66,7	38	82,6	22	91,7	9	90,0
	Roční	9	42,9	24	52,2	12	50,0	6	60,0
	Třicetidenní	4	19,0	12	26,1	7	29,2	3	30,0
	Na párty	2	11,1	13	29,5	9	33,3	4	40,0
Halucinogenní houby	Celoživotní*	12	57,1	36	80,0	22	91,7	10	100,0
	Roční	8	38,1	20	44,4	11	45,8	7	70,0
	Třicetidenní	4	19,0	10	22,2	3	12,5	2	20,0
	Na párty	3	16,7	6	13,6	3	11,1	0	0,0
Heroin	Celoživotní*	0	0,0	2	4,4	5	20,8	1	11,1
	Roční	0	0,0	0	0,0	1	4,2	0	0,0
	Třicetidenní	0	0,0	0	0,0	1	4,2	0	0,0
	Na párty	0	0,0	0	0,0	1	3,7	0	0,0
Poppers	Celoživotní*	3	14,3	9	20,0	16	66,7	5	55,6%
	Roční	3	14,3	1	2,2	2	8,3	2	22,2
	Třicetidenní	2	9,5	0	0,0	0	0,0	2	22,2
	Na párty	0	0,0	0	0,0	2	7,4	0	0,0

Zdroj: Novotná, 2013

Pozn.: * Rozdíly jsou na daném vzorku statisticky signifikantní ($p < 0,05$).

Source: Novotná, 2013

Note: * The differences within the study sample show statistical significance ($p < 0.05$).

Tabulka 4 / Table 4

Hodnoty roční prevalence vybraných drog podle věkových kategorií (v počtech respondentů a v %)

Annual prevalence rates of specific drugs, by age categories (numbers and rates of respondents)

Droga	Věkové kategorie							
	17–20 let		21–25 let		26–30 let		31–39 let	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Tabák	20	95,2	41	89,1	25	92,6	7	77,8
Marihuana	20	95,2	41	87,2	22	84,6	10	100,0
Kokain	9	42,9	18	40,0	9	37,5	2	22,2
LSD	9	42,9	24	52,2	12	50,0	6	60,0
Halucinogenní houby	8	38,1	20	44,4	11	45,8	7	70,0
Amfetamin	4	19,0	17	37,8	13	52,0	1	11,1
Pervitin	4	19,0	13	28,3	15	57,7	0	0,0

Zdroj: Novotná, 2013

Source: Novotná, 2013

u účastníků starších 30 let oproti mladším účastníkům přispíváme malému početnímu zastoupení respondentů ve věkové kategorii 31–39 let.

Na otázku, jak často navštěvují freeparties, měli respondenti na výběr z následujících odpovědí: alespoň 1× týdně, alespoň 1× měsíčně, alespoň 1× čtvrtletně, alespoň 1× půlročně, alespoň 1× ročně a méně často. Pro snazší orientaci jsme následně tyto kategorie sloučili do dvou skupin – ti, co navštěvují freeparties alespoň jednou za měsíc a častěji, a ti, co tyto akce navštěvují méně často než jednou za měsíc. Statisticky významné rozdíly s ohledem na frek-

venci návštěv freeparties vykazovalo užití pervitinu, LSD, halucinogenních hub a ketaminu. Respondenti navštěvující tyto akce alespoň jednou měsíčně či častěji užívali během celého života významně více ketaminu (43,1 %) než ti s méně častou návštěvností (19,6 %). Hodnoty roční prevalence užití pervitinu, LSD a halucinogenních hub byly přibližně o polovinu vyšší opět u respondentů s frekvencí návštěv alespoň jednou za měsíc a častěji (pervitin 42,4 %, LSD 69 % a halucinogenní houby 62,1 %). Stejně tak u těchto častějších návštěvníků byla významně vyšší třicetidenní prevalence užití pervitinu (25,4 %) a halucinogenních hub (24,1 %) než

Tabulka 5 / Table 5

Prevalence užití vybraných drog podle frekvence návštěv freeparties (v %)

Prevalence of the use of specific drugs, by the frequency of visits to free parties (%)

Droga	Prevalence	Frekvence návštěv freeparties	
		Alespoň 1× za měsíc a častěji	Méně často než 1× za měsíc
Pervitin	Celoživotní	78,0	61,4
	Roční*	42,4	21,1
	Třicetidenní*	25,4	10,5
LSD	Celoživotní	86,2	75,4
	Roční*	69,0	36,8
	Třicetidenní	25,9	21,1
Halucinogenní houby	Celoživotní	81,0	75,0
	Roční*	62,1	32,1
	Třicetidenní*	24,1	8,9
Ketamin	Celoživotní*	43,1	19,6
	Roční	20,7	10,7
	Třicetidenní	13,8	3,6

Zdroj: Novotná, 2013

Pozn.: * Rozdíly jsou na daném vzorku statisticky signifikantní ($p < 0,05$).

Source: Novotná, 2013

Note: * The differences within the study sample show statistical significance ($p < 0,05$)

u respondentů s méně častou frekvencí návštěv (pervitin 10,5 %, halucinogenní houby 8,9 %). Prevalenci užití drog vykazujících statisticky signifikantní rozdíly s ohledem na frekvenci návštěv freeparties shrnuje *tabulka 5*.

Účastníci výzkumu v dotazníku také uváděli, jak dlouho (kolik let) již navštěvují freeparties. S ohledem na délku navštěvování freeparties vykazovaly hodnoty celoživotní prevalence užití extáze, kokainu, amfetaminu, LSD, halucinogenních hub a poppers statisticky významné rozdíly. Ve všech těchto případech hodnoty celoživotní prevalence stoupaly spolu s délkou navštěvování freeparties. Nejmenší zkušenost se jmenovanými drogami měli účastníci výzkumu navštěvující tyto akce tři roky či kratší dobu.

● 5 DISKUSE

Sběry dat v podobně orientovaných průzkumech (např. Tanec a drogy) probíhaly prostřednictvím elektronických dotazníků umístěných na webových stránkách (v roce 2003 probíhal sběr i na festivalech taneční hudby). Převážně se tedy jednalo o formu sebenominačního dotazníkového šetření, což je fakt, který mohl zkreslovat informace o celkové prevalenci užívání drog mezi návštěvníky tanečních akcí. Proto jsme dotazníky distribuovali přímo na jednotlivých freeparties (nikoli přes internet apod.), což zaručilo reprezentativnější metodu výběru souboru a zvýšilo validitu dotazníkového šetření. Tento způsob sběru dat byl velmi náročný na čas, nicméně nám zaručil stoprocentní návratnost dotazníků.

K ověření validity dotazníkového šetření jsme mezi sledované drogy zařadili smyšlenou drogu netalin. Na tuto validizační otázku odpovědělo kladně 0 % respondentů, z tohoto důvodu nebyl žádný respondent z výzkumu vyřazen.

Z původně plánovaných 150 až 200 dotazníků jsme získali 127 dotazníků. Vyplnění jednoho dotazníku trvalo přibližně 10 minut, v některých případech i 20–30 minut. 69 respondentů odmítlo dotazník vyplnit, z toho bylo 21 cizinců. Většina oslovených osob se k vyplňování dotazníků stavěla spíše skepticky. Mnoha lidem se nelíbilo, že takto zasahujeme do soukromí této subkultury a vytrháváme ji tak z undergroundu. Někteří respondenti vyplnili dotazník rádi, jiní to dokonce považovali za malou zpověď. Nejvíce se osvědčilo oslovovat lidi u aut a stanů a také ty, kteří netancovali a jen tak posedávali. Dále se osvědčilo u víkendových akcí (pátek až neděle) rozdávat dotazníky v pátek v podvečer a v sobotu dopoledne a odpoledne.

Srovnání prevalenčních hodnot užití jednotlivých drog naznačuje trendy v užívání drog na freeparties. Můžeme si povšimnout čtyř hlavních skupin drog (dle výše prevalenčních hodnot), které návštěvníci freeparties užívají. První skupinu nejčastěji užívaných drog tvoří legální tabák, alkohol a nelegální marihuana, která se tak dostává naroveň drogám legálním co do intenzity užívání. Vysoká prevalence užití konopných drog na freeparties jen potvrzuje trendy v užívání konopných drog v obecné populaci – snadná dostupnost, vysoká

prevalence užívání konopných drog mladými dospělými. Ve srovnání s evropskými vrstevníky považují mladí lidé (15–34 let) z obecné populace v ČR konopné látky za relativně snadno dostupné. Ze zemí EU uvedli nejvíce zkušeností v životě s konopnými látkami právě respondenti (15–24 let) z České republiky a Francie (Mravčík et al., 2014).

Druhou skupinu často užívaných drog tvoří extáze, LSD a halucinogenní houby, tedy drogy typicky označované jako taneční drogy (Páleníček, 2010). Mezi důvody, proč návštěvníci freeparties volí tyto drogy, mohou patřit vysoká prevalence užití těchto drog na tanečních akcích obecně v České republice – např. nejvyšší prevalence užívání extáze na tanečních akcích je právě v České republice, Francii a Velké Británii (Mravčík et al., 2008) a relativně nižší míra rizika vzniku závislosti a vzestupu tolerance u těchto návykových látek (Drogová poradna, 2012). Tento trend v užívání drog na freeparties může potvrzovat domněnku, že návštěvníci těchto akcí mají bohaté zkušenosti s užíváním široké škály drog a po mnohdy divokých experimentech s užíváním drog se ve finále uchylují k užívání látek, které jsou relativně bezpečnější co do rizika vzniku závislosti.

Třetí skupinu tvoří amfetamin, pervitin a kokain. U těchto drog je již patrnější rozdíl mezi celoživotní a roční prevalencí (celoživotní p. ~ 70 %, roční p. ~ 35 %) než u drog v předchozích skupinách. Tento rozdíl může naznačovat, že návštěvníci našeho průzkumu hojně experimentovali s užíváním stimulantů, ale k jejich opakovanému užívání se následně uchylovali méně často, nebo že někteří respondenti v minulosti užívali tyto látky pravidelně, případně byli závislí na užívání těchto látek a dnes je již neužívají.

Čtvrtou skupinu drog pak tvoří ketamin a poppers, u nichž jsou velké rozdíly mezi celoživotní a roční prevalencí. Tento rozdíl může být např. u ketaminu způsoben tím, že jeho užívání je teprve na vzestupu (Saberžanovová et al., 2011) a lidé začínají s touto drogou experimentovat.

● 5 / 1 Srovnání výsledků s předchozími výzkumy

Srovnání výsledků našeho průzkumu s výsledky studií zaměřených na taneční akce obecně (Tanec a drogy 2007 a 2010) ukazuje, že prevalenční hodnoty užití drog, k nimž máme údaje pro srovnání, jsou v mnoha případech vyšší u respondentů našeho průzkumu. Velmi vyrovnané jsou hodnoty celoživotní, roční i třicetidenní prevalence užití alkoholu, marihuany, extáze a heroínu. U ostatních drog jsou u účastníků našeho šetření prevalenční hodnoty i několikanásobně vyšší, zejména se jedná o užití LSD (roční p. 53 % vs. 21 %; třicetidenní p. 25 % vs. 7 %) a halucinogenních hub (roční p. 48 % vs. 20 %; třicetidenní p. 17 % vs. 4 %). Naopak respondenti výzkumů Tanec a drogy 2007 a 2010 mají větší zkušenosti s konzumací poppers (celoživotní p. 42 % vs. 31 %; roční p. 17 % vs. 7 %) (NMS, 2008; Mravčík et al., 2011).

Informace o užívání drog mezi návštěvníky freeparties kvalitativních průzkumů Bednaříkové (2010) a Hasseho (2008) se velmi podobají výsledkům našeho průzkumu. Naprostá většina účastníků užívala alkohol. Z nelegálních drog pak nejčastěji konzumovali marihuanu, kterou i v posledních třiceti dnech užíla většina participantů. Extáze a LSD byly dalšími v posledním roce běžně užívanými drogami, jež užíla více jak polovina respondentů. O něco méně pak účastníci výzkumů zmiňovali konzumaci lysohlávek a stimulantů, zejména amfetaminu a pervitinu.

Z porovnání výsledků výše uvedených průzkumů můžeme usuzovat, že stejně jako návštěvníci tanečních akcí obecně, užívají i návštěvníci freeparties drogy mnohonásobně více než mladí dospělí z obecné populace. S ohledem na užívání drog se pak návštěvníci freeparties pravděpodobně liší od návštěvníků tanečních akcí obecně v preferenci jednotlivých drog. Výsledky našeho průzkumu naznačují, že návštěvníci freeparties užívají více halucinogenní drogy, jako je LSD a halucinogenní houby. Tento fakt může být způsoben odlišnou strukturou a atmosférou těchto dvou typů tanečních akcí. Hudba a výzdoba na freeparties působí sama o sobě halucinogenním dojmem a konzumace halucinogenních drog může tento pocit ještě umocnit, neboť tyto látky zvýrazňují sklon k ornamentalizaci, zvyšují citlivost k prostorovému vnímání a vnímání barev (Miovský, 2003). V porovnání s freeparties jsou komerční taneční párty (taneční akce obecně) s placeným vstupem z důvodu vyššího výdělku pečlivě monitorovány a střeženy (zpravidla mají jen jeden vstup) – lidmi přeplněné prostory na těchto akcích pak mohou působit nesvobodně a klaustrofobicky a mohou se jevit jako nevhodné pro experimenty s halucinogeny. Tento fakt nemění ani případ komerčních akcí pořádaných pod otevřeným nebem, jelikož prostor jejich konání bývá obehnan plotem nebo mřížemi a opět většinou existuje pouze jediný východ.

Na zahraničních rave parties je užívání návykových látek také velmi časté. Z důvodu malého množství informací výsledky pouze naznačují zvyklosti v užívání drog návštěvníky rave parties. Ti, stejně jako čeští návštěvníci tanečních akcí obecně a freeparties, konzumují nejvíce alkohol a marihuanu. Dále návštěvníci rave parties více konzumují amfetamin a extázi, méně pak LSD, což vybízí k tomu, abychom návštěvníky rave parties z hlediska užívání návykových látek přirovnávali spíše k návštěvníkům tanečních akcí obecně než k návštěvníkům freeparties.

● 6 ZÁVĚR

Výsledky potvrdily, že konzumace drog je skutečně součástí těchto tanečních akcí. Respondenti výzkumu, jakožto návštěvníci freeparties, hojně experimentovali s užitím různých typů drog. Každý účastník výzkumu užil alespoň jednou během života průměrně 9 typů drog (včetně alkoholu a tabáku). U halucinogenů, stimulantů či extáze rostly hodnoty celoživotní prevalence spolu s délkou navštěvování freeparties.

Celoživotní prevalence užití extáze, LSD a halucinogenních hub dosahovala přibližně 80 %, amfetamin, pervitin a kokain užilo přibližně 70 %, necelá jedna třetina někdy v životě vyzkoušela ketamin a poppers.

V posledním roce konzumovala přibližně polovina respondentů extázi, LSD a halucinogenní houby, více než jedna třetina užíla amfetamin, pervitin, či kokain. Roční prevalence užití ketaminu byla o polovinu nižší (15 %) než celoživotní prevalence, u poppers dosahovala 7 %.

V posledních třiceti dnech užíla necelá jedna třetina respondentů extázi či LSD, přibližně 20 % užílo amfetamin, pervitin a halucinogenní houby. Užití ketaminu dosahovalo opět přibližně polovičních hodnot (9 %) oproti roční prevalenci.

Z hlediska pohlaví užívali drogy významně více muži než ženy. 86 % respondentů uvedlo, že na dané párty drogu již užílo nebo se chystá užít. Výčet a množství užití jednotlivých drog na dané párty korespondoval s třicetidenní prevalencí. S novými syntetickými drogami měli dotazovaní jen velmi malou zkušenost. Nejvíce respondentů (12 %) někdy v životě vyzkoušelo syntetické halucinogeny.

Víme, že nelze výsledky našeho průzkumu zobecnit na celou populaci, nicméně věříme, že získaná data poskytnou v této oblasti cenné informace. Informace, které budou moci přispět k vytvoření komplexnější teorie o užívání návykových látek v prostředí tanečních akcí/freeparties a k rozšíření znalostí o rekreačním užívání návykových látek na tanečních akcích/freeparties (včetně některých nových syntetických drog).

Pro další průzkumy v této oblasti doporučujeme prodloužit dobu sběru dat např. na konec dubna až konce září, popř. října.

Při zabývání se prevalencí užívání návykových látek na freeparties omezit otázky v dotazníku jen na tuto oblast. Neboť již pouhá otázka zjišťující celoživotní, roční a třicetidenní prevalenci užití např. 21 druhů drog je sama o sobě náročná.

Mít k dispozici anglickou verzi dotazníku, jelikož součástí českých freeparties je i nezanedbatelné množství cizinců, kteří většinou dobře ovládají anglický jazyk.

Role autorů: Petra Novotná výzkum realizovala jako svou diplomovou práci a vystavěla základní strukturu článku. Jaroslav Vacek se podílel na formulaci výzkumného designu, analýze dat a další editaci textu.

Konflikt zájmů: Bez konfliktu zájmů.

The role of the authors: Petra Novotná conducted the research as part of her diploma thesis and drew up the basic structure of the paper. Jaroslav Vacek helped in formulating the research design, analysing the data, and editing the text.

Declaration of interest: There is no conflict of interest involved.

LITERATURA / REFERENCES

- Bednaříková, V. (2010). *Specifika užívání drog na freetekno parties*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta.
- Běláčková, V., Nechanská, B., Chomynová, P., Horáková, M. (2012). *Celo-populační studie užívání návykových látek a postojů k němu v České republice v roce 2008*. Praha: Úřad vlády České republiky. ISBN 978-80-7440-052-0.
- Drogová poradna (2012). O *drogách obecně*. Získáno 2012-02-14 z <http://starawww.drogovaporadna.cz/rubrika.php?rubrika=1>.
- Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogovou závislost (EMCDDA). (2011). *Výroční zpráva za rok 2011: Stav drogové problematiky v Evropě* [Electronic version]. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie. ISBN 978-92-9168-466-3.
- Fernández Calderón, F., Lozano Rojas, O. M., Bilbao Acedos, I., Rojas Tejada, A. J., Vidal Giné, C., Vergara Moragues, E., González Saiz, F. (2012). Efectos asociados al policonsumo de drogas en fiestas rave. *Health and Addictions* [Electronic version]. 12(1), 37-59. ISSN 1578-5319.
- Fluet-Howrish, C., Hutton, S., Harvey-Jansen, Z. (2004). *Understanding the youth and young adult perspective of raving in Alberta* [Electronic version]. Technical report. Alberta Alcohol and Drug Abuse Commission. ISBN 0-7785-3283-6.
- *Freetekno & CzechTek 2005* (2006). Získáno 2012-09-26 z <http://www.freetekno.cz/Public23/freetekno-shm8.pdf>.
- Gross, S. R., Barrett, S. P., Shestowsky J. S., Pihl, R. (2002). Ecstasy and drug consumption patterns: A Canadian rave population study [Electronic version]. *Canadian Journal of Psychiatry*. 47(6). ISSN 0706-7437.
- Haase, Jan (2008). *Freetekno subkultura*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta.
- Hrouda, Jan (2004). *Freetekno: historie, charakteristika a kontext hnutí*. Absolventská práce. Praha: Vyšší odborná škola publicistiky.
- Chakraborty, K., Neogi, R., Basu, D. (2011). Club drugs: review of the 'rave' with a note of concern for the Indian scenario [Electronic version]. *The Indian Journal of Medical Research*. 133(6), 594-604. ISSN 0971-5916.
- Kellyová, Irina. (2004). *No system!* Získáno 2012-06-18 z <http://blissty.cz/art/19809.html>.
- Kubů, P., Škařupová, K., Ccémy, L. (2006). *Tanec a drogy 2000 a 2003: Výsledky dotazníkové studie s příznivci elektronické taneční hudby v České republice*. Praha: Úřad vlády české republiky. ISBN 80-86734-77-3.
- Macek, P., Zámecký, D. (2007). *Policie a hromadná narušení veřejného pořádku*. Praha: PA ČR. ISBN 987-80-7251-264-5.
- Miovský, M. (2003). Halucinogenní drogy. In: *Drogy a drogové závislosti: Mezioborový přístup 1*. Praha: Úřad vlády ČR. s. 217-222. ISBN 80-86734-05-6.
- Mravčík, V., Chomynová, P., Grohmannová, K., Nečas, V., Grolmusová, L., Kiššová, L., Nechanská, B., Sopko, B., Fidesová, H., Vopravil, J., Jurystová, L. (2014). *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2013*. Praha: Úřad vlády ČR. ISBN 978-80-7440-109-1.
- Mravčík, V., Pešek, R., Horáková, M., Nečas, V., Chomynová, P., Šťastná, L., Grolmusová, L., Kiššová, L., Fidesová, H., Nechanská, B., Vopravil, J., Preslová, I., Doležalová, P., Koňák, T. (2011). *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2010*. Praha: Úřad vlády ČR. ISBN 978-80-7440-056-8.
- Mravčík, V., Škařupová, K., Orlíková, B. (2008). Rekreační užívání drog: Užívání drog v prostředí zábavy a existující intervence v ČR. *Zaostřeno na drogy*. 6(3), 1-16. ISSN 1214-1089.
- Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti (NMS). (2008). *Tanec a drogy 2007*. Praha: Úřad vlády ČR.
- Novotná, P. (2013). *Užívání návykových látek na freeparties*. Diplomová práce. Praha: Pražská vysoká škola psychosociálních studií.
- Páleníček, T. (2010). Taneční drogy: Aktuální informace o drogách na taneční scéně. *Zaostřeno na drogy*. 8(4), 1-21. ISSN 1214-1089.
- Rome, E. (2001). It's a rave new world: Rave culture and illicit drug use in the young [Electronic version]. *Cleveland Clinic Journal of Medicine*. 68(6), 541-550. ISSN 0891-1150.
- Rychetský, L. (2005). *Podstata freetekna je nekonsumní*. Získáno 2012-07-24 z <http://www.darius.cz/jankeller/cl26p.html>.
- Saberžanovová, P., Vacek, J. (2011). Adiktologické služby v prostředí zábavy: Preventivní a harm reduction programy pro rekreační uživatele drog. *Zaostřeno na drogy*. 9(2), 1-16. ISSN 1214-1089.
- Smolík, J. (2010). *Subkultura mládeže: Uvedení do problematiky*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2907-7.
- Švec, J. (2010). *Freetekno subkultura a postoje k drogovému abúzu*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.
- Weir, E. (2000). Raves: a review of the culture, the drugs and the prevention of harm [Electronic version]. *Canadian Medical Association*. 162(13), 1843-1848. ISSN 1488-2329.